

Opplæringsloven for lokalpolitikere

Innledning

Dette heftet handler om opplæringsloven, som trådte i kraft 1.august 1999. I tillegg til å formidle utdanningspolitiske mål, eksisterer opplæringsloven for å sikre elevenes rettigheter.

Kommunestyret er «skoleeier»: «Kommunen v/ kommunestyret er ansvarlig for at bestemmelsene i opplæringslova med forskriftsverk etterleves i hele kommunens organisasjon, herunder på den enkelte skole og overfor den enkelte elev.»

(Utdanningsdirektoratet: <http://bit.ly/SZvMWM>)

Opgaver kan delegeres, men ikke ansvaret. Kommunestyret er juridisk ansvarlig både for at loven oppfylles og at evt. lovbrudd oppdages og rettes på.

Mange rektorer blir nødt til å bryte deler av opplæringsloven hver dag. Det skyldes ikke at de ikke vet hva som står i loven, men at de ikke får tilstrekkelig med penger til å oppfylle loven. Politikere i norske kommuner får mye handlingsrom når det gjelder prioritering, men elevenes rettigheter etter opplæringsloven har ingenting med prioritering å gjøre – loven skal oppfylles. Som det står i §13 av opplæringsloven: «Kommunen har ansvaret for at kravene i opplæringsloven og forskriftene til loven blir oppfylte, under dette å stille til disposisjon de ressursene som er nødvendige for at kravene skal kunne oppfylles.»

Å være skoleeier betyr mer enn å beslutte at det skal bygges nye skoler, eller at en skole skal legges ned. Skoleeieren skal også være involvert i kvalitetsutvikling ved skolene. «God oppfølging innebærer at samspillet mellom skole og skoleeier er kunnskapsbasert og preget av tillit. Det lokale nivået skal utfordre og stille krav til sine skoler, men også bidra med ressurser og støtte slik at skolene kontinuerlig driver vurdering og forbedring av virksomheten. Oppfølging uten tilstrekkelig innsikt kan i verste fall forverre lærernes arbeidssituasjon og elevenes muligheter til å lære og utvikle seg.»

(St. meld. nr 31: Kvalitet i skolen: <http://bit.ly/PKzfsZ>)

Vi håper at dette heftet vil gi deg som lokalpolitiker bedre kjennskap til innholdet i opplæringsloven og hvilket ansvar kommunestyret har for å sikre elevenes rettigheter i følge loven.

Heftet tar for seg hvert kapittel i opplæringsloven og gir en generell beskrivelse av innholdet. Kapitlene i loven som går på videregående opplæring er ikke med i dette heftet, ettersom dette heftet handler om grunnskolen. For de fleste kapitlene har vi tatt med noen punkter som heter «Viktig for deg som lokalpolitiker å vite».

PDF-versjonen inneholder lenker til alle kapitlene i loven, samt nyttige lenker, og kan lastes ned gratis her:

<http://moava.no>

OPPLÆRINGSLOVEN FOR LOKALPOLITIKERE

Versjon 1, Oktober 2012. Copyright 2012 © Moava AS. Noen rettigheter reservert.

Denne veilederen er tilgjengelig under Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår 3.0 Norge (CC BY-SA 3.0)

Jf. <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/no/>

Denne lisensen gir lov til å kopiere, distribuere, spre og bearbeide verket.

Et bearbeidet verk må spres med samme lisens. Moava AS, Opplæringsloven for lokalpolitikere må krediteres som kilde.

Kapittel 1. Formål, virkeområde og tilpasset opplæring m.m.

Det første kapittelet i opplæringsloven beskriver formålet med opplæring i Norge, og for hvem loven gjelder (offentlige skoler, videregående skoler, privatskoler uten statstilskudd, samt hjemmeopplæring). I tillegg finnes det en paragraf som omhandler to grunnleggende prinsipper for norsk skole, «Tilpasset opplæring og tidlig innsats».

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Tilpasset opplæring

Alle elever har krav på opplæring som er tilpasset deres evner og forutsetninger. Tilpasset opplæring er et gjennomgående prinsipp i hele grunnopplæringen, men det har vist seg å være meget vanskelig å få til i praksis.

«Tilpasset opplæring er en plikt for skoleeier, opplæringsstedets ledelse og personale til å gi en god og forsvarlig opplæring ut fra den enkeltes evner og forutsetninger. Tilpasset opplæring innebærer blant annet valg av metoder, lærestoff og organisering for å sikre at den enkelte utvikler grunnleggende ferdigheter og når kompetansemålene. Dette forutsetter at opplærings situasjonen tilrettelegges på individ- og gruppenivå. Tilpasset opplæring innebærer ikke at all opplæring individualiseres, men at alle sider av læringsmiljøet tar hensyn til variasjoner hos dem som får opplæringen.»

(NOU 2009: 18 Rett til læring
<http://bit.ly/Qn14Zi>)

Nyttige lenker:

St.meld. nr. 16 (2006-2007):

<http://bit.ly/SZve3j>

Elevsiden.no:

<http://bit.ly/UDG1By>

Tidlig innsats

På 1. – 4.trinn skal kommunen sørge for at den tilpassede opplæringen i norsk eller samisk og matematikk blant annet innebærer særlig høy lærertetthet, og er særlig rettet mot elever med svak kunnskap innen lesing og regning.

Det er veldokumentert at tidlig innsats ofte vil redusere behovene senere i opplæringsløpet. «Elever som ikke har tilfredsstillende læringsutvikling, må fanges opp tidligst mulig. Tidlig innsats innebærer både vurdering av elevenes kompetanse og oppfølging av resultater.» St.meld. nr. 16 (2006-2007)

Utdanningsdirektoratet og de nasjonale sentrene for lesing og matematikk har utarbeidet obligatoriske kartleggingsprøver som skal fortelle lærerne hvilke elever som ligger under en «bekymringsgrense» og trenger ekstra oppfølging. Det er kommunestyrets ansvar å sikre seg at skolene gjennomfører kartleggingsprøvene, at skolene følger opp resultatene med tiltak rettet mot elevene som trenger ekstra hjelp, og at skolene får de ressursene de trenger til å sette inn ekstra lærere i norsk og matematikk fra 1.-4.trinn.

Mer om tidlig innsats:

St. meld. nr 16 (2006-2007) ... og ingen sto igjen
Tidlig innsats for livslang læring.

<http://bit.ly/QUGPRF>

Kapittel 2. Grunnskolen

Kapittel 2 i loven handler om noen generelle regler/prinsipper om grunnskoleopplæring. Barn har rett (og plikt) til å gå på skolen fra det året de fyller 6 år og frem til de har fullført det tiende skoleåret. Loven åpner for andre muligheter som er beskrevet i dette kapittelet, blant annet forskjøvet eller forsinket skolestart. Andre ting som Kap. 2 handler om: omfanget av opplæringen i tid, feriedager, innhold/fag, fritak, målformer, tegnspråkopplæring, finskopplæring, språklige minoriteter, ordensreglement, bortvisning, ASK og undervisning i RLE-faget.

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Læreplanen

Læreplanen er en forskrift til opplæringsloven. Dette betyr at alt som står i læreplanen er påbudt. Det er for eksempel ulovlig å kutte ut svømmeopplæring for elevene, ettersom det står i læreplanen at elevene skal lære å svømme.

Den gjeldende læreplanen heter «Kunnskapsløftet», og trådte i kraft i 2006. Læreplanen har klare mål for opplæringen, men disse skal konkretiseres gjennom «lokalt læreplanarbeid». Kompetansemålene i læreplanen skal brytes ned til læringsmål av hva elevene skal kunne, de skal knyttes til et undervisningsinnhold, og kommunen/skolen skal utarbeide kjennetegn for ulike grader av måloppnåelse. Elevene skal gjøres kjent med både målene for læring, og hva som blir vektlagt i vurdering av elevenes kompetanse. I tillegg til læreplanen får skolene instruks om fag- og timefordelingen fra departementet, og skolene er påbudt å følge disse.

Rett til gratis opplæring

«Alle elever har rett til gratis offentlig opplæring. Kommunen kan ikke kreve betaling fra elevene eller foreldrene for verken undervisningsmateriell eller aktiviteter (faglige og sosiale) som foregår i skoletiden og i skolens regi, og som er en del av grunnskoleopplæringen i samsvar med opplæringsloven og forskriftene til loven. Eksempler på utgifter til aktiviteter som kommunen ikke kan kreve at elevene eller deres foreldre dekker, er utgifter til reise, kost, losji og opplæring i forbindelse med leirskoleopphold eller andre tematurer som er en del av opplæringen.

Eksempler på undervisningsmateriell som kommunen

ikke kan kreve at elevene eller deres foreldre skal dekke, er skrive- og tegnesaker, lærebøker, ordlister, kalkulator.»

Mer om dette:

Kunnskapsdepartementet

Rundskriv F-14-03

<http://bit.ly/SCAV6N>

Ordensreglement

«Kommunen har plikt til å utarbeide skolereglement etter opplæringsloven §§ 2–9 og 3–7. De kommunale forskriftene til opplæringslovens § 2–9 om skolens ordensreglement gir bestemmelser om elevenes rettigheter og plikter, regler om atferd og om hvilke tiltak skolen skal kunne nytte overfor elever som bryter ordensreglementet. Forskriftene har også bestemmelser om refsingstiltak som skal kunne brukes ved brudd på reglement, og om fremgangsmåten når slike saker skal behandles.»

(Kunnskapsdepartementet <http://bit.ly/QHM4a1>)

Det er meget viktig at skolene har godt fungerende ordensregler, som gjennomgås med foresatte og elever hvert år.

Kapittel 4A. Opplæring spesielt organisert for voksne

Kommunen har ansvar for at alle som er over 16 år og mangler grunnskoleopplæring får tilbud om dette. Opplæringen og læremidler/utstyr skal være gratis, og voksne som bor mer enn fire kilometer fra opplæringen eller er funksjonshemmet har krav på gratis skoleskyss. Voksne som ikke får utbytte av den ordinære undervisningen for voksne har rett til spesialundervisning.

«Kommunen kan samarbeide med andre kommuner om å tilby grunnskoleopplæring for voksne etter kapittel 4A dersom dette er forsvarlig. Når slike interkommunale løsninger velges er det viktig at forholdet mellom vertskommunen og bostedskommunen er avklart med hensyn til hvilket ansvar de ulike har. Det minnes om at bostedskommunen også ved interkommunalt samarbeid har ansvaret for at kravene i opplæringsloven oppfylles, jf. § 13-10 første ledd.»

«Direktoratet understreker at den voksne har en individuell rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, og at ansvaret til kommunen inntreer uavhengig av antall voksne som søker om grunnskoleopplæring. Kommunen kan ikke kreve at det melder seg et minimumsantall personer for at det skal tilbys opplæring.»

(Rundskriv Udir-3-2012 <http://bit.ly/Sp93ZS>)

Nyttige lenker:

Utdanningsdirektoratet: Voksenopplæring:

<http://bit.ly/UaLiWH>

Kapittel 5. Spesialundervisning

Elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringsstilbudet har rett til spesialundervisning. De trenger ikke ha en diagnose for å ha rett til hjelp. Retten til spesialundervisning er en individuell rettighet. Det krever at det fattes enkeltvedtak for hver enkelt sak, og elevens foresatte har klagerett.

Hva er et enkeltvedtak?

Et enkeltvedtak er et vedtak som gjelder rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer. Reglene om enkeltvedtak finnes i forvaltningsloven. I skolen er det flere type saker som krever at rektoren fatter et enkeltvedtak, blant annet henvendelser fra foresatte om mobbing, særskilt språkopplæring, bortvisning mm.

Lærerne er forpliktet til å rapportere til ledelsen om de mener at en elev trenger hjelp, men foreldrene kan også melde fra til skolen om de er bekymret

Tilbudet om spesialundervisning skal, så langt råd er, utformes i samarbeid med eleven/foresatte, og det skal legges stor vekt på deres syn.

Saksgangen skal foregå slik:

1. Læreren eller foresatte melder fra om at eleven kan ha behov for spesialundervisning
2. Eleven blir utredet av skolen
3. Skolen innhenter samtykke fra foreldrene hvis eleven skal henvises til PPT (Pedagogisk-psykologisk tjeneste)
4. Oversendelse av saken til PP-tjenesten
5. PPT gjennomfører en sakkyndig vurdering (utredning og tilrådning). Tilrådingen fra PPT skal blant annet inneholde hvor mange timer spesialundervisning de mener eleven trenger
6. Kommunen (som oftest delegert til rektor) gjør et enkeltvedtak om eleven skal få spesialundervisning eller ikke, hvor mye, osv.
7. Foreldrene kan klage på vedtaket innen 3 uker av mottakelse

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Delegasjon og ansvar:

«Skoleeier er ansvarlig for at det treffes enkeltvedtak om spesialundervisning. Som ansvarlig kan kommunestyret ikke frasi seg sitt ansvar ved delegasjon. Det er kun myndigheten som kan delegeres, og delegasjonen må være forsvarlig. Dette innebærer blant annet at kommunen må sikre at vedtaksinstansen har den nødvendige habilitet, kompetanse, oversikt og kapasitet til å fatte vedtakene.»

(Utdanningsdirektoratet <http://bit.ly/PSRTir>)

Rapportering ved mangel av ressurser:

«Den instansen vedtakskompetansen blir delegert til, har ansvar for å melde fra til nærmeste overordnede nivå i systemet dersom vedtaksinstansen mener at de tilgjengelige rammefaktorene ikke er tilstrekkelige til at kravene i regelverket kan oppfylles.

Rektor må blant annet rapportere til skoleeier dersom han/hun mener det ikke er satt av tilstrekkelig med økonomiske ressurser til spesialundervisning. Kommunestyret som systemansvarlig har ansvar for at alle nivåer er klar over dette rapporteringsansvaret.»

(Utdanningsdirektoratet <http://bit.ly/PSRTir>)

Ostehøvelnedskjæring er ulovlig:

Å kutte X antall prosent av all spesialundervisning i en kommune kalles for «ostehøvelnedskjæring», og er ulovlig. Retten til spesialundervisning er en individuell rett, og hvis vedtaket skolen gir eleven avviker fra PPTs råd, må dette begrunnes pedagogisk, for hver enkelt elev. «En ren henvisning til at det for eksempel er foretatt en nedskjæring på budsjettet der alle elevgrupper har fått redusert sitt tilbud like mye («ostehøvelnedskjæring»), er ikke tilstrekkelig for å påvise at den enkelte får oppfylt sin rett til spesialundervisning.»

(Utdanningsdirektoratet <http://bit.ly/RAp2Sp>)

Kommunen må ha en fungerende PP-tjeneste:

Hver kommune skal ha en pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). Den kan organiseres i samarbeid med andre kommuner. Organiseringen av PP-tjenesten må være på en slik måte at sakene kan utredes innen rimelig tid. Dersom dette ikke er tilfellet, er organiseringen av PP-tjenesten lovstridig. I følge Utdanningsdirektoratet: «en saksbehandlingstid på totalt over tre måneder vil være for lang saksbehandlingstid».

Kommunen har ikke lov til å påvirke PPT sine vurderinger:

Selv om PP-tjenesten organisatorisk og økonomisk hører inn under kommunen, kan ikke PP-tjenesten instrueres om hva som skal være konklusjonen i de sakkyndige vurderingene. I dette ligger det blant annet at kommunen ikke kan sette grenser for hvilke tilrådinger og vurderinger PP-tjenesten kan gi eleven. PP-tjenesten skal være faglig uavhengig, for eksempel knyttet til hvor mange timer spesialundervisning de mener eleven trenger.

Saksbehandlingen og papirarbeidet:

Saksbehandlingen må være riktig for å ivareta elevenes rettigheter. Et enkeltvedtak om spesialundervisning skal være så klart og fullstendig at det ikke er tvil hvilket tilbud skolen kommer med. Hvis enkeltvedtaket er uklart, vet ikke foresatte om tilbudet ivaretar elevens behov, eller om tilbudet avviker fra PP-tjenestes anbefaling, osv.

Kommunen må sørge for hjelpemidler (PC, osv.):

«Rettigheter etter opplæringsloven § 5-1 om spesialundervisning omfatter også utstyr som er nødvendig for å gjennomføre spesialundervisningen og for at eleven skal få tilfredsstillende utbytte av opplæringen»

(Utdanningsdirektoratet <http://bit.ly/UFpD3G>)

Hvis eleven trenger hjelpemidler/utstyr, skal dette stå i den sakkyndig vurderingen fra PPT, og det er skolens/kommunens ansvar å skaffe disse til eleven. Dette kan dreie seg om PC, programvare, mm.

«Likeverdig» betyr ikke at alle elever skal behandles likt:

«Likeverdig opplæring handler om å gi alle like muligheter til opplæring uavhengig av evner og forutsetninger, alder, kjønn, hudfarge, sosial bakgrunn, seksuell orientering, religiøs eller etnisk tilhørighet, bosted, familiens utdanning eller hjemmets økonomi. Likeverdig opplæring må derfor forstås både på systemplanet i et nasjonalt perspektiv med utgangspunkt i lov og forskrifter med læreplaner, og på individplanet for en opplæring tilpasset den enkeltes evner og forutsetninger. For å sikre likeverdig opplæring for alle kreves det forskjellsbehandling, ikke lik behandling.»

<http://bit.ly/QqDdrP> (PDF)

Retten til spesialundervisning og reglene er nøye beskrevet i denne veilederen fra Utdanningsdirektoratet:

<http://bit.ly/SxBhjx>

Kapittel 6. Samisk opplæring

Dette kapittelet i opplæringsloven omhandler kommunens ansvar til å tilby opplæring i og på samisk. Samiske elever har rett til opplæring i samisk uansett hvor de bor i landet.

Her er det forskjell mellom kommunene i samisk distrikt og utenfor samisk distrikt.

Den første paragrafen i Kap. 6 definerer hva som menes med begrepene «same», «samisk språk», og «samisk distrikt».

I samisk distrikt har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk.

Utenfor samisk distrikt har minst ti elever i en kommune som ønsker opplæring i og på samisk, rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elever igjen i gruppa.

Skoleeier må tilby alternativ opplæring (for eksempel fjernundervisning) dersom det ikke finnes egnet personale.

Her finner du informasjonsbrosjyren om elevers rett til opplæring i eller på samisk og hvilke plikter dette medfører for skoleeier:

(Utdanningsdirektoratet: **Samisk opplæring - rettigheter og plikter:** <http://bit.ly/POow0N>)

Kapittel 7. Skyss og innlosjering

Elever i 2.-10. årstrinn som bor mer enn fire kilometer fra skolen har rett til gratis skyss. For elever i 1. årstrinn er skyssgrensen to kilometer. Elever som har særlig farlig eller vanskelig skolevei har rett til gratis skyss uansett veilengde.

Elever som på grunn av funksjonshemming eller midlertidig skade eller sykdom som har behov for dette, har rett til det uavhengig av avstanden mellom hjemmet og opplæringsstedet. Dette gjelder også elever som har fått plass i SFO.

Når det er nødvendig har elever rett til gratis båttransport uansett reiselengde.

Når daglig skyss ikke er forsvarlig, skal kommunen innlosjere elever. For nærmere info om dette, se § 7-1.

Elevene har rett til nødvendig reisefølge, og tilsyn, når de har ventetid før eller etter at undervisningstiden er slutt.

(Utdanningsdirektoratet: **Skoleskyss:** <http://bit.ly/VtaNAu>)

Kapittel 8. Organisering av undervisningen

Rett til å gå på den skolen som er nærmest:

Elever har rett til å gå på den skolen som ligger nærmest eller til den skolen i nærmiljøet de sogner til. Kommunen kan gi forskrifter om hvilke skoler ulike områdene i kommunen sogner til. Likevel kan en elev søke om å bytte til en annen skole enn den de sogner til.

En elev kan ikke uten videre tvinges til å gå på en annen skole fordi nærskolen ikke har råd til å gi dem et forsvarlig tilbud, f eks om de trenger spesialundervisning eller annen tilrettelegging.

Hvis hensynet til de andre elevene tilsier det, kan en elev i særlige tilfeller flyttes til en annen skole enn den skolen eleven har rett til å gå på. Før det blir gjort vedtak om å flytte en elev, skal man ha prøvd andre tiltak.

Organisering av elever i klasser eller basisgrupper:

I opplæringen skal elevene deles i klasser eller basisgrupper som ivaretar deres behov for sosial tilhørighet, dvs. alle elever har rett til å tilhøre en basisgruppe/klasse. For deler av opplæringen kan elever deles i andre grupper etter behov. Men til vanlig skal ikke organiseringen skje etter faglig nivå, kjønn eller etnisk tilhørighet. Såkalt «Nivådeling» over lengre perioder av skoleåret, er ikke lovlig. Klassene, basisgruppene og gruppene må ikke være større enn det som er pedagogisk og sikkerhetsmessig forsvarlig.

Klassen eller basisgruppen skal ha en eller flere lærere (kontaktlærere) som har særlig ansvar for de praktiske, administrative og sosialpedagogiske gjøremålene som gjelder klassen og de elevene som er der, blant annet kontakt med hjemmet.

Kapittel 9. Ledelse, funksjoner, utstyr og læremidler i skolen

Denne delen av loven beskriver kommunens ansvar når det gjelder ledelsen ved skolene, at alle skoler må ha en rådgiver, at det er reklameforbud i skolen, at hver skole må ha skolebibliotek, samt kommunens ansvar for å sørge for «tjenlige grunnskoler» og læremidler/utstyr.

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Skolens ledelse:

Hver skole skal ha en forsvarlig faglig, pedagogisk og administrativ ledelse, og opplæringen skal ledes av en rektor. Rektorene skal holde seg fortrolig med den daglige virksomheten i skolene og arbeide for å videreutvikle virksomhetene. Den som tilsettes som rektor må ha pedagogisk kompetanse og nødvendige lederegenskaper. Rektor kan tilsettes på åremål.

Elever har krav på læremidler og utstyr:

Mye av en skoles budsjett går til å betale lønn til lærerne, og lærerlønn er fastsatt etter tariff. Skoleeieren må sørge for at skolene har nok penger til overs til å betale for læremidler (bøker, digitale ressurser, osv.) som er nødvendige, samt annet inventar og utstyr.

Skolebygningen:

Kommunen skal sørge for tjenlige grunnskoler. Til vanlig skal det ikke bygges grunnskoler med flere enn 450 elever.

Kapittel 9a. Elevene sitt skolemiljø

Alle elever har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring.

Det fysiske miljøet

I følge loven skal skolene «planlegges, bygges, tilrettelegges og drives slik at det blir tatt hensyn til tryggheten, helsen, trivselen og læringen til elevene.» Det fysiske skolemiljøet omfatter både skolens inne- og utemiljø.

Hver skole skal ha en egen internkontroll minst en gang årlig for å se til at det fysiske miljøet på skolen er i samsvar med og tilfredsstillende myndighetenes krav, og de må kunne dokumentere at kravene er oppfylt. Kravene til skolens fysiske miljø finnes i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler" og omfatter blant annet lysforhold, støyforhold, inneklima, sanitære forhold, osv. Sosial- og helsedirektoratet har laget en veileder som skoler kan bruke til internkontrollen.

<http://bit.ly/OCUCRe> (PDF)

Om elever eller foreldre opplever at skolens fysiske miljø ikke er tilfredsstillende, kan de sende en henvendelse til skolen, og rektoren skal fatte et enkeltvedtak. De har også rett til å klage hvis de ikke er fornøyd med skolens vedtak, og hvis klagen blir avvist skal det sendes til Fylkesmannen.

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Godkjenning av skoler:

Alle skoler skal være godkjent av kommunen. Godkjenning kan tilbakekalles hvis forskriftenes krav ikke overholdes.

Dispensasjonshjemmelen skal praktiseres strengt:

«Etter forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler § 26 kan kommunestyret i særskilte tilfeller dispensere fra kravene. . . Derimot er det ikke gitt anledning til å dispensere fra kravene i opplæringsloven kapittel 9a.»

(Kunnskapsdepartementet: <http://bit.ly/UfK64r>).

«Dispensasjonshjemmelen gir mulighet for å gjøre unntak i enkelte særskilte tilfeller og skal praktiseres strengt. Det kan ikke gis dispensasjon for krav som utgjør et hovedformål eller en hovedintensjon med forskriften. For eksempel vil det ikke være aktuelt å dispensere fra kravet om tilfredsstillende innemiljø i § 19 ved for høy radonkonsentrasjon.»

(Helse- og omsorgsdepartementet: <http://bit.ly/PbYmJi>)

Alle elever har rett til en arbeidsplass som er tilpasset deres behov:

«Skolen skal innredes slik at det blir tatt hensyn til de elevene ved skolen som har funksjonshemninger. Det fysiske miljøet er en utfordring for elever med funksjonshemninger. Disse elevene skal kunne fungere i skolemiljøet uten at dette setter unødige grenser for læringen og livsutfoldelsen. Bestemmelsen gjelder alle typer funksjonshemninger. Ikke alle funksjonshemninger er like åpenbare. Dette gjelder for eksempel syns- og hørselsvansker. For enkelte barn kan også allergier og annen overfølsomhet være sterkt funksjonshemmende.»

(Kunnskapsdepartementet: <http://bit.ly/SEoN5h>)

Ledelsens plikt til å holde kommunestyret, foresatte og elever orienterte:

Leder av virksomheten plikter å legge frem de opplysninger som er nødvendige for at kommunestyret skal kunne gjennomføre sine oppgaver etter forskriften, og skal, med de begrensninger som følger av taushetsplikten, sørge for at det uoppfordret gis relevant informasjon til foresatte og/eller elever om forhold ved virksomheten som kan ha negativ innvirkning på helsen.

Elevenes psykososiale miljø:

«Med psykososialt miljø menes her de mellommenneskelige forholdene på skolen, det sosiale miljøet og hvordan elevene og personalet opplever dette. Det psykososiale miljøet handler også om elevenes opplevelse av lærings situasjonen.»

(Kunnskapsdepartement: <http://bit.ly/QHM4a1>)

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Skolene er forpliktet til å arbeide systematisk med skolemiljøet:

«Skolen pålegges i § 9a-4 å jobbe aktivt, systematisk og kontinuerlig slik at kravene i kapittel 9a oppfylles. Dette betyr at skolen ikke kan nøye seg med å vente passivt på at noe skjer, som for eksempel at læreren ser mobbing eller at noen klager på forholdene. Skolen skal jobbe etter et "føre var"-prinsipp og forebygge brudd på elevens rett etter § 9a-1. Med kontinuerlig menes det at det systematiske arbeidet må være en rød tråd i skolens arbeid og ikke bare noe som gjøres når det oppstår ubehagelige situasjoner eller ved oppstarten av hvert opplæringsår. Arbeidet skal drives hele tiden, gjennom hele skoleåret. Et anti-mobbeprogram eller en perm med internkontrollrutiner som står i en hylle er ikke tilstrekkelig for å oppfylle kravet til systematisk arbeid. Det systematiske arbeidet skal være gjennomtenkt og planmessig. Planene og rutinene må være innarbeidet og må følges av personalet når det jobber med saker som vedrører det psykososiale miljøet til elevene.»

(Utdanningsdirektoratet: <http://bit.ly/QIZr6W>)

Kommunen må sikre at skolene oppretter lovpålagte utvalg:

De lovpålagte utvalg, som for eksempel skolemiljøutvalg, skal være en del av skolens arbeid mot mobbing. I et nasjonalt tilsyn med elevenes rett til et godt psykososialt miljø gjort av Fylkesmennene i 2010-2011,

viste det seg at mange skoler ikke hadde opprettet et skolemiljøutvalg. I tillegg var det mange skoler som ikke informerte utvalgene om saker vedrørende skolemiljøet. Skolemiljøutvalget har rett til å uttale seg i alle saker som gjelder skolemiljøet. De har også rett til informasjon og nødvendig opplæring.

Skoleeier skal orienteres om læringsmiljøet ved skolene, og diskutere dette:

I den årlige, lovpålagte tilstandsrapporten i hver kommune, er læringsmiljøet til elevene en av de punktene politikerne skal orienteres om og drøfte. Politikerne og skoleadministrasjonen bør bruke rapporten til å sette mål for videre arbeid med læringsmiljøet, og avgjøre hvem som skal ha ansvar for hva.

- I et nasjonalt tilsyn med elevenes rett til et godt psykososialt miljø gjort av Fylkesmennene i 2010-2011, viste det seg at 9 av 10 skoler hadde brutt loven.
- I 2011 ble en kommune dømt til å betale nesten 1 million kroner i erstatning til en mann som hadde blitt mobbet på 1980-tallet ved en av skolene der.
- Elevundersøkelsen fra 2011-2012 viser at ca. 40.000 elever oppga at de blir mobbet på skolen.
- Arbeidstilsynet gjennomførte i 2011 tilsyn med 128 skoler i 53 kommuner. 80 prosent av kommunene brøt loven ved at de ikke kunne dokumentere forsvarlig inneklima.

Kapittel 10. Personalet i skolen m.m.

Denne delen av loven omhandler kompetansen til de som kan tilsettes i skolen.

De som skal undervise i skolen må ha relevant faglig og pedagogisk kompetanse. I forskriftene finner man flere detaljer om hva som kreves for å undervise i de ulike trinnene. I 2014 kommer en endring i loven slik at tilsatte som skal undervise må ha relevant kompetanse i de fagene de skal undervise i. Endringen vil ikke ha tilbakevirkende kraft, slik at lærere som oppfylte kravene tidligere kan fortsette å undervise, men nytilsatte må oppfylle de nye kravene.

Andre ting som finnes i dette kapittelet er blant annet hvem som kan undervise på leirskoler, hvordan undervisningsstillinger skal utlyses, at det er lov å tilsette folk midlertidig som ikke oppfyller kompetansekravene, og at skolene kan få pålegg om å ta i mot studenter i praksis. I tillegg må alle ansatte i skolen, kulturskolen, SFO, leksehjelp, osv. ha politiattest.

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Kompetanseutvikling:

I følge §10-8 har skoleeieren ansvar for å ha riktig og nødvendig kompetanse i virksomhetene. Skoleeieren skal ha et system som gir undervisningspersonale, ledelse og personale med særoppgaver i skoleverket mulighet til nødvendig kompetanseutvikling. Målet med dette skal være å fornye og utvide den faglige og pedagogiske kunnskapen og at personale skal kunne holde seg orientert om og å holde seg à jour med utviklingen i skolen og samfunnet.

Kapittel 11. Organ for brukermedvirkning i skolen

Grunnskolens formål skal oppfylles i forståelse og samarbeid med foreldrene. Det finnes flere bestemmelser i loven og forskriftene som regulerer skolens samarbeid med foreldrene, blant annet Kap. 20 i forskriftene som heter «Foreldresamarbeid i grunnskolen og videregående opplæring». I tillegg skal elevene kunne involvere seg i skolens virksomhet.

Kapittel 11 beskriver de lovpålagte organ i skolen som skal sikre brukermedvirkning. Disse organene er samarbeidsutvalg, skolemiljøutvalg, foreldreråd (FAU) og elevråd.

Kapitlet beskriver også sammensetningen for hver av disse, og oppgavene til disse.

Ingen av rådene eller utvalgene har beslutningsmyndighet, med mindre de blir delegert bestemte oppgaver fra kommunen.

Kapittel 13. Ansvar til kommunen, fylkeskommunen og staten

Dette kapitlet presiserer noen krav til kommunen, blant annet kommunens plikt til å sørge for ulykkesforsikring for elevene, samarbeid med foreldre, gratis frukt og grønnsaker, et musikk- og kulturskoletilbud, skolefritidsordning før og etter skoletid for 1.-4.årstrinn, og for barn med særskilte behov på 1.-7.årstrinn, samt plikten til å ha et tilbud om leksehjelp for elever på 1.-4.årstrinn.

**VIKTIG FOR DEG SOM
LOKALPOLITIKER Å VITE:**

Kommunen skal ha skolefaglig kompetanse i kommuneadministrasjonen over skolenivået:

Utdanningsdirektoratet presiserer dette slik: «Kommunen skal besitte tilstrekkelig og relevant skolefaglig kompetanse til å kunne løse sine oppgaver etter opplæringslovgivningen på en forsvarlig og regelverkskonform måte. Hva som er tilstrekkelig kompetanse må vurderes konkret, bl.a. ut i fra kommunens organisasjon, størrelse og kompleksitet. De skolefaglige kompetente personene i kommuneadministrasjonen skal ha innflytelse på de skolerelaterte beslutninger som tas i kommunen.»

(Utdanningsdirektoratet: <http://bit.ly/SZvMWM>)

Kommunens økonomiske ansvar:

Kommunen har ansvaret for at kravene i opplæringsloven og forskriftene til loven blir oppfylte, under dette å stille til disposisjon de ressursene som er nødvendige for at kravene skal kunne oppfylles.

Krav til et forsvarlig system og årlig tilstandsrapport:

Kommunen skal ha et forsvarlig system for vurdering av om kravene i opplæringsloven og forskriftene til loven blir oppfylte. Kommunen skal ha et forsvarlig system for å følge opp resultatene fra disse vurderingene og nasjonale kvalitetsvurderinger som departementet gjennomfører med hjemmel i § 14-1 fjerde ledd. Som en del av oppfølgingsansvaret skal det utarbeides en årlig rapport om tilstanden i grunnskoleopplæringen knyttet til læringsresultat, frafall og læringsmiljø. Den årlige rapporten skal drøftes av skoleeier dvs. kommunestyret.

Kapittel 14. Tilsyn m.m.

Fylkesmannen fører tilsyn med at kommunene oppfyller de pliktene de er pålagt i eller i medhold av opplæringslova kapittel 1-16 (kommunepliktene). Reglene i kommuneloven kapittel 10 A gjelder for denne tilsynsvirksomhet.

Departementet kan gi forskrifter som pålegger de ansvarlige for opplæringsvirksomhet etter denne loven og de som mottar slik opplæring, å gi opplysninger og delta i evalueringer og rapportere om forhold som er av betydning for evaluering av opplæringsvirksomheter som er omfattet av denne loven.

Kapittel 15. Bruk av forvaltningsloven. Opplysningsplikt

Dette kapitlet fastslår at forvaltningsloven gjelder også for skolene, og nevner noe særlige regler om klageinstans.

I tillegg omhandler dette kapitlet to viktige regler som gjelder for de ansatte i skolen: opplysningsplikten til barneverntjenesten og sosialtjenesten. Personalet i skolen er forpliktet til å være på vakt overfor forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten eller sosialtjenesten. Personalets taushetsplikt skal ikke hindre dem fra å gi informasjon til barnevernet hvis det er mistanke om at et barn har blitt mishandlet i hjemmet eller er offer for alvorlig omsorgssvikt.

Kapittel 16. Iverksetting og overgangsregler. Endringer i andre lover

Det siste kapitlet i opplæringsloven forteller oss at de ulike reglene i loven settes i verk fra den tiden Kongen fastsetter, og at reglene kan settes i verk til ulike tider.

Oppsigelsesvern for lærere:

Den gamle loven for grunnskole («Grunnskoleloven» fra 1969) fastslo at 2/3 av alle lærerstillinger ved en skole skulle være «uoppsigelige». Lærere som hadde «uoppsigelige» stillinger før nåværende opplæringslov trådte i kraft (1999), er fortsatt uoppsigelige. Dette kan ha påvirkning på kommunens ansvar når det gjelder skolenedlegging, nedbemanning, mm.

Dette betyr ikke at disse lærerne ikke kan sies opp i det hele tatt. I grunnskoleloven av 1969 § 24 står det blant annet «Syner ein tenestemann i stilling som nemnt i § 21 nr. 1 dugløyse eller er han av andre grunnar ikkje skikka for stillinga, kan kommunestyret gje han avskil. Den det gjeld skal ha hatt høve til fråsegn. Gjer nokon seg skuldig i grov misferd, kan kommunen straks setje han ut av arbeidet til han kan gjevast avskil eller han blir frådømd stillinga. I mellomtida skal han ha utbetalt lønn som vanleg.» Eksempler finnes her: <http://bit.ly/UfLBQ2>

De andre overgangsreglene i dette kapitlet var tidsbegrenset og gjelder ikke lenger.

Forskriftene i opplæringsloven

Forskriftene til opplæringsloven inneholder 25 kapitler som gir nærmere beskrivelser/regler for skolens virksomhet: blant annet vurdering av elever, krav til kompetanse for lærere, og foreldresamarbeid.

I forskriftene står det blant annet mer om kommunens plikt til å sørge for at skolene driver med skolebasert vurdering, at de deltar i nasjonale prøver, at de deltar i nasjonale undersøkelser om læringsmiljøet for elevene, og at resultater blir fulgt opp lokalt.

Om Moava

Vi vet at du som lokalpolitiker har tatt på deg en viktig og krevende oppgave der det er mange forventninger til deg. Vi i Moava håper at dette heftet kan bidra til å gi deg et godt faglig grunnlag når du skal arbeide for en bedre skole i din kommune.

Moava ble stiftet i 2004 av tre pedagoger med lang erfaring fra skole. Visjonen vår er å lage produkter for skole som bidrar til læring for elevene, bedrer skole-hjem samarbeidet, og hjelper kommunen å drive skolene i tråd med regler og lovverk.

Moava holder til i Grimstad og har det største fagmiljøet knyttet til ikt og skole mellom Oslo og Bergen. Vi i Moava mener at læringsarbeidet er skolens viktigste oppgave. Vårt ønske er at data skal bli en naturlig del av læringsarbeidet. Gode dataverktøy kan frigjøre tid for lærere og administrasjon, slik at de kan bruke mer av sin tid i møte med elevene. Vi er stolte over å være med på denne arenaen. Og fremfor alt: Vi brenner for læring.

Derfor står vi bak Norges største nettsted med gratis læringsressurser www.moava.org.

Her finner lærere og elever over hele landet gratis og gode ressurser til bruk i læringsarbeidet. Vi har mange andre produkter og tjenester også. De kan du lese om på vår hjemmeside www.moava.no

Lykke til i det viktige arbeidet for en god skole!

Ansatte i Moava sommeren 2012